

implicând trupul și boala în *Istoria ieroglifică*; Stelian Dumistrăcel – *Comunicarea pe teme medico-farmaceutice: termeni de specialitate și discursuri*; Cristina Florescu – *Codex Sturzanus – termeni pentru fenomenele atmosferice*; Ioan Milică – *Registrul culinar: variație textuală și particularități lingvistice*; Mariana Neț – *Unități de măsură inedite în cărțile de bucate românești*). Completând vasta și diversă paletă a ariilor de cercetare filologică din a doua parte a tomului, alte contribuții se încadrează în sfera traductologiei (Magda Jeanrenaud – *FREUD Traducerea discursului psihanalitic. Studiu de caz*; Liliana Soare – *Note pe marginea primului text de mitologie tipărit în limba română*; George Bogdan Țăra – *Despre traducerea psalmilor din Tâlcul evangheliilor*) și a celei de analiză etimologică (Dumitru Loșonți – *Contribuții etimologico-lexicale*; Pál Enikő – *Biografia unui maghiarism: uzul valorile și răspândirea cuvântului alean*).

Excursul științific este întregit de o serie de articole prin care sunt relevate câteva dintre ipostazele „omului de cuvânt”, care e dispus „să-și cultive pasiunea, în ciuda greutăților și lipsei de recunoștință” (p. 186) – ca editor – și care, pentru a-și îndeplini misiunea, „se umilește pe sine într-atât, încât îi investește *avant la lettre* pe cei dornici să se adape de la izvorul cunoașterii (binelui și răului) cu atribute specifice doar celor inițiați” (p. 224) – în ipostaza de preot sau de monah –, dar care, prin activitatea sa civilizatoare, poate fi caracterizat prin aserțiunea *uomo universale* (p. 95) – ca scriitor. Peste toate acestea se suprapune, ca o emblemă, imaginea *omului de litere* „dedicat până la sacrificiu muncii sale” (p. 544), creionată de Vasile D. Țăra și atât de adevărată în cazul lingvistului Gheorghe Chivu.

Dincolo de meritul de a reuni între copertile sale contribuțiile unor cercetători renumiți, lucrarea își probează valoarea științifică prin eterogenitatea temelor abordate, multitudinea informațiilor oferite cititorului și prin acribia autorilor în cercetarea unor fapte de limbă. Toate acestea fac din volumul prezentat un dar prețios oferit cu generozitate, la ceas aniversar, îndrăgitului profesor universitar Gheorghe Chivu, dar și publicului interesat.

IOANA DAVID
Universitatea Tehnică Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord
Baia Mare, str. Victoriei, 76

ALEXANDRU NICULESCU, *Creștinismul românesc. Studii istorico-filologice*, București, Editura Spandugino, 2017, 506 p.

Lucrarea *Creștinismul românesc. Studii istorico-filologice*, deși lipsită de unitatea structurală la care ne-am așteptat, are o evidentă unitate tematică. Creștinismul este urmărit istoric, de la pătrunderea sa în zonele locuite astăzi de români până la unirea cu Biserica Romei, petrecută în Ardeal, la sfârșitul secolului al XVII-lea (în prima parte, „I. Orient și Occident creștin”), apoi tematic în următoarele trei („II. Barbarii și creștinismul”; „III. *Abba! Pater noster. Pater Hēmōn. Otče Naš. Tatăl nostru*”; și „IV. Maria – Theotókos”), precum și în „Addenda”.

Primul studiu, *Originile creștinismului românesc (sec. III–XVIII)*, din prima parte („I. Orient și Occident creștin”), publicat inițial în revista „Dacoromania”, serie nouă, V–VI, 1999–2000, abordează cronologic evoluția creștinismului pe teritoriile locuite de români; creștinismul antic are două surse: în Scythia Minor el este de origine grecească, orientală și a pătruns în secolul al III-lea, în timp ce în vest el este de origine latină și a pătruns în secolele III–IV; creștinismul medieval stă sub influența Bisericii slave, în timp ce creștinismul modern cunoaște provocările Reformei și Unirea Bisericii Ortodoxe cu Roma (în Transilvania). Poate cel mai interesant capitol este dedicat influenței pe care mișcările Reformei au avut-o asupra cultului ortodox: tipărirea unor catehisme și cărți de cult în limba română, precum și încercarea de a institui slujba în limba română sunt, fără nicio urmă de îndoială, urmări ale ideilor reformatoare. Trebuie remarcat modul în care sunt subliniate consecințele ultime pe care le-a avut Reforma asupra creștinismului românesc: „Totuși, Reforma a avut în mediile

ortodoxe o deosebită importanță. Introducând în prestațiile liturgice limba română, a contribuit la apariția lentă a conștiinței etnice românești autohtone. Astfel s-au mai atenuat unele discriminări la care erau supuși românii ardeleni. Biserica „Unită cu Roma” (Greco-Catolică), Școala Ardeleană și, mai târziu, *Supplex Libellus Valachorum* (1791–1792) pot fi considerate a fi rezultate ulterioare indirecte ale Reformei” (p. 90).

Tot în prima parte, se mai găsesc alte patru studii, care adâncesc teme deja dezbătute pe scurt în primul: *Biserica în nordul Dunării. O perspectivă istorică, Ortodoxie și Reformă – sec. XVI–XVII, Diaconul Coresi – între Reformă și pravoslavnicie* (însoțit de câteva *Reflecții post-scriptice*) și *De unione duarum ecclesiarum Transilvaniae. Biserica etnică a românilor*. Cu excepția primului, care abordează pătrunderea creștinismului la nordul Dunării, în provinciile istorice românești (Moldova, Țara Românească și Transilvania), celelalte trei dezvoltă, de fapt, tema pătrunderii ideilor Reformei în spațiul locuit de români, în special în Transilvania, precum și una dintre urmările Contrareformei pentru această zonă – unirea Bisericii Catolice și a celei Ortodoxe. Din analiza tipăriturilor coresiene se remarcă atenția filologică cu care Alexandru Niculescu analizează sintaxa din prefetele traducerilor românești, pentru a putea afirma că „Mai multe elemente de limbă ne împiedică a accepta ipoteza că textul ar fi fost scris de un român nativ. Acesta nu ar fi făcut greșeli de sintaxă românească (*mie tare plăcură; nu bateți joc; vă bate voi Domnul*)” (p. 167). Atunci când apare numele lui Coresi în tipărituri, la începutul și sfârșitul acestora, ca un fel de garanție ortodoxă pentru conținutul neortodox, nu este sigur dacă aceasta este o intervenție ulterioară sau dacă diaconul chiar și-a semnat numele. Pare contradictoriu ca un cleric ortodox să fie de acord cu o ideologie atât de evident neortodoxă. Tocmai pentru a evidenția acest aspect și a oferi o soluție, chiar dacă parțială, problemei paternității acestor intervenții inițiale și finale, Alexandru Niculescu se apleacă asupra lor, discutând pe rând mai multe tipărituri. Concluzia sa este că prin diaconul Coresi vorbeau, de fapt, comanditarii protestanți, acesta atribuindu-și numai, fără a le și scrie, anumite fraze pre-enunțate, la începutul și sfârșitul tipăriturilor. Ultimul dintre aceste studii, dedicat uniației este, de fapt, o istorie a Bisericii grecești unite, care explică, printre altele, contextul acestui eveniment, cauzele lui, dar enumeră și principalii episcopi uniți, menționând contribuția fiecăruia dintre ei, precum și reacția ortodocșilor din Transilvania. Unul dintre cele mai importante evenimente, episcopatul lui Inochentie Micu Clain, este descris în detaliu, importanța acestei perioade fiind evidențiată de către autor și prin următoarea afirmație: „Pentru noi, românii, ideile lui Inochentie Micu urmau să constituie tezele fundamentale ale identității noastre: latinitatea și continuitatea etnolingvistică” (p. 234). Studiul acesta este, până la urmă, un rezumat al istoriei ecleziastice complicate a Transilvaniei.

Cea de-a doua parte a volumului, intitulată *Barbarii și creștinismul*, investighează importanța contribuției barbarilor la formarea Europei și, implicit, la răspândirea și modificarea tradiției creștine. Contribuția acestor populații invadatoare, susține autorul, nu a fost suficient studiată până acum. Ceea ce aduc nou cele două studii incluse în această parte este ideea că barbarii goți, numiți de către autor „barbarii creștini”, au o anumită importanță în dezvoltarea creștinismului românesc: „*Gothia* barbarilor creștini se afla pe teritoriul nord-dunărean, în care, alături de ei, se găseau și comunități romanizate autohtone. Avem deci dreptul să-i considerăm pe goți barbarii noștri” (p. 306).

Rugăciunea „Tatăl nostru” este analizată în partea a treia, pentru a fi folosită ca argument al unității bisericesti a românilor, indiferent de influențele exterioare și specifice fiecăreia dintre provinciile românești istorice. Să-l cităm pe autor: „Trebuie însă a recunoaște că versiunile românești ale *Rugăciunii*, în ciuda unor diferențe lexicale, au un trunchi sintactic și lexical comun” (p. 311). Pentru a putea ajunge la această concluzie, Alexandru Niculescu reface istoria filologică a cunoscutei rugăciuni, identificând modificările aduse de traducerea ei în diverse limbi antice și moderne și variațiile impuse de caracterul ei eminent oral, ca să discute, în final, traducerile românești, argumentând în favoarea unității lexicale a acestora.

A patra parte reunește două studii dedicate Fecioarei Maria, în care este discutat atributul său de Născătoare de Dumnezeu sau de Maică a Domnului. Această calitate nu reiese cu claritate din textul biblic: Iisus nu o numește niciodată „mamă”, ci numai „femeie”. De asemenea, un astfel de epitet ridică mai multe probleme teologice, dată fiind dubla natură a Mântuitorului: este ea doar mamă a părții sale umane? Este corect din punct de vedere teologic să o numim Născătoare de Dumnezeu?

Acest atribut a fost acceptat de către Biserică numai în 431, în urma Conciliului din Efes. El a avut însă o lungă istorie în creștinism, fiind unanim acceptat de către Biserica Răsăriteană, cât și de cea Occidentală.

Ultima parte, intitulată *Addenda*, cuprinde trei studii lingvistice dedicate terminologiei vieții spirituale. Primul discută etimologia cuvântului *suflet*, următorul abordează originea termenului de *Dumnezeu*, iar ultimul are și rolul de concluzie a întregului studiu și reprezintă un argument în favoarea unei abordări lingvistice a istoriei creștinismului românesc.

Întregul demers al lucrării lui Alexandru Niculescu își dobândește specificitatea prin două elemente. Primul dintre ele îl constituie analiza lingvistică a „straturilor” limbii creștinismului românesc – ceea ce ne spune multe despre originea acestuia: principalele cuvinte ce țin de credință sunt de origine latină, în timp ce termenii care aparțin ierarhiei bisericești și ritualului au proveniență slavă. Cel de-al doilea este faptul că autorul conturează mereu noi piste de cercetare, menționând cercetările care ar mai trebui făcute și ce abordări ar avea un caracter inovator.

ALEXANDRA BANEU

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21
alexandra.baneu@yahoo.com

IOAN PIUARIU-MOLNAR, *Deutsch-Walachische Sprachlehre. Gramatică germano-română, Viena, 1788*. Ediție critică, introducere, traducere și note de ANA-MARIA MINUȚ și ION LIHACIU, vol. I–II, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, 605 + 559 p.

Apariția, în 2018, la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în două volume, a gramaticii lui Ioan Piuaru-Molnar, *Deutsch-Walachische Sprachlehre. Gramatică germano-română*, este un act de cultură ce merită salutat. Înșiși inițiatorii acestui demers precizează că „editarea acestei gramatici, la peste 220 de ani de la apariția primei sale versiuni¹, stă sub semnul recunoștinței față de o personalitate de o surprinzătoare consistență și sub semnul încrederii în dăinuirea binefăcătoare a valorilor umanității” (I², p. 69).

Ioan Piuaru-Molnar (1749–1815) era un iluminist din pleiada Școlii Ardelene, „cu studii universitare și postuniversitare la Facultatea de Medicină a Universității din Viena”, „primul medic titrat român”, cu titlul oficial de „medic oculist regal al Marelui Principat al Transilvaniei”. A efectuat intervenții chirurgicale în întreg Imperiul Austriac, inclusiv la Viena. La Cluj a organizat, în cadrul Școlii Medico-Chirurgicale, o Catedră de oftalmologie, la care era profesor. A fost implicat, „alături de alți cărturari iluminiști transilvăneni, în modernizarea, după model occidental, a societății românești” și a stăruit pentru înființarea de școli românești în Transilvania. Este autorul unor diverse cărți: o gramatică românească în limba germană, traducerea unei istorii universale (Claude-François-Xavier Millot, *Istorie universală, adică de obște, care cuprinde în sine întâmplările veacurilor vechi*, Buda, 1800), un dicționar german-român (*Wörterbüchlein deutsch und wallachisches*, Sibiu, 1822), o carte de economie rurală (*Economia stupilor*, Viena, 1785, Sibiu, 1808). A inițiat și prima publicație științifică medicală românească în limba latină (*Sfătuire către studenții în chirurgie*, 1793) și a

¹ Ediția a II-a, Sibiu, 1810; ediția a III-a, Sibiu, 1823.

² Cifrele I, II, urmate de cifră arabă, trimit la cele două volume ale ediției românești pe care o prezentăm.